

NACISTU ARESTĒTO KURELIEŠU LIECĪBAS HŪVERA INSTITŪTA ARHĪVĀ*

Šajā žurnāla numurā tiek publicētas nacistu arestēto kureliešu liecības par viņu gaitām 1944.–1945. gadā. Šie dokumenti glabājas Amerikas Savienotajās Valstīs Stenfordas Universitātes (*Stanford University*) Hūvera institūta arhīvā (*Hoover Institution Archives*). Institūts nosaukts Stenfordas Universitātes absolventa un trīsdesmit pirmā ASV prezidenta Herberta Klarka Hūvera (*Herbert Clark Hoover*, 1874–1964) vārdā.

Lai lasītāji labāk izprastu turpmāk izklāstītās liecības, jāatgādina, ka ģenerāļa Jāņa Kureļa (1882–1954) vadītās vienības organizēšana sākās 1944. gada 28. jūlijā Rīgas apriņķa Skrīveru pagastā. 1944. gada septembra beigās viss Kureļa grupas kodols pārcēlās no Skrīveriem uz Strazdes muižu Talsu apriņķī, bet 29. oktobrī – tālāk uz Ventspils apriņķa Puzes pagastā atrodošos bijušo Annahites stikla fabriku (tagad Ventspils novada Puzes pagasta Stikli). Bez tam Kurzemē no jauna radās vairākas Kureļa grupas apakšvienības, kas bija izkaisītas daudzviet Ventspils, Talsu, Kuldīgas un Tukuma apriņķī. 1944. gada 14. novembrī vācu vienības Fridriha Jekelna (*Friedrich Jeckeln*, 1895–1946) vadībā aplenca Kureļa grupas štābu Annahitē un, nesastopot pretošanos, arestēja pašu J. Kureli un viņa karavīrus. Savukārt vairāku simtu vīru lielā apakšvienība, kuru komandēja leitnants Roberts Nikolajs Rubenis (1917–1944), nepadevās un līdz 9. decembrim Ventspils apriņķa mežos izcīnīja vairākas kaujas pret vāciešiem, bet pēc tam pašlikvidējās.

Četri karavīri – Jānis Osis, Jānis Rudzītis, Arvīds Kālis un Edgars Bērziņš, stāstot par piedzīvoto Kureļa vienībā un dažādās nacistu nometnēs, minējuši savu vārdu, bet viens kurelietis palicis anonīms. Visas piecas liecības sniegtas 1945. gadā karagūstekņu nometnēs Rietumvācijā, kur šie karavīri nonāca pēc nacisma sagrāves. Liecības parāda, cik atšķirīgi un vienlaikus arī līdzīgi bija minēto kureliešu likteņi pēc viņu aresta 1944. gada novembrī vai decembrī: vispirms transportēšana uz Ventspils cietumu, tad atrašanās ieslodzījumā nometnēs Vācijā un pēc atbrīvošanas nonākšana dažādās vācu armijas vienībās. Protams, pilnīgi

* Publikācija sagatavota Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte (valoda, Latvijas vēsture, kultūra, cilvēkdrošība)” ietvaros.

visus Kureļa grupas dalībniekus vācieši Kurzemē nearestēja. Daļa kureliešu līdz pat kara beigām slēpās individuāli, citi bija spiesti pāriet padomju partizānu pusē vai iestāties vācu organizētajās soda akciju vienībās.

Kolekcijas nosaukums (*Collection title*) publicētajiem materiāliem Hūvera institūta arhīvā ir “Latviešu Centrālā Komiteja” (*Latvian Central Committee*). Kastes numurs (*Box number*): 1. Tā kā Hūvera institūta arhīvā lapu skaits kastēs nav numurēts, tad arī kureliešu liecībām lapu numerāciju nav iespējams norādīt. Tekstā pie karavīru vārdiem minētie pulku nosaukumi (piemēram, 4. pulks u.c.) nav saistīti ar viņu dienestu Kureļa grupā, bet citās vācu armijas vienībās.

Nobeigumā jāpiebilst, ka viens dokuments no Hūvera institūta arhīva kolekcijas par kureliešiem – arestētā Pētera Zaļakmeņa liecība – jau agrāk bija ievietots “Latvijas Vēstures Institūta Žurnālā” (sk.: LVIŽ. – 1999. – Nr. 4. – 126.–128. lpp.). Par materiālu kopiju nonākšanu manā rīcībā 20. gadsimta 90. gados jāpateicas Hūvera institūta arhīva līdzstrādniekam Deividam Džeikobsam (*David Jacobs*) un bijušajam Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta darbiniekam LZA īstenajam loceklim Dr. habil. hist. prof. Valdim Bērziņam.

*Materiālu publicēšanai sagatavojis
Dzintars Ērglis*

KAREIVIS OSIS JĀNIS NO 4. PULKA 10. ROTAS STĀSTA:

“Biju lauksaimnieks Skrīveru pagastā. Darbojos aizsargu organizācijā. Vietējā aizsargu priekšnieka tiešā vadībā 1944. g. augusta sākumā sākām organizēties cīņai pret boļševikiem. Rikojumi nāca no ģen[erāļa] Kureļa. Mums ieroču bija maz, arī vācieši tos nedeva, lai gan fronte tuvojās. Skrīveros noorganizējās ģen[erāļa] Kureļa 4. bataljons. Vācieši mūs gribēja iesaistīt cīņās pie Skrīveriem bez apbruņojuma. Tad mums – kureliešiem deva rikojumu – kopā ar ģimenēm atstāt Skrīverus. Pirmā sapulcēšanās vieta bija Ropaži. Skrīverus atstājām 22. sept[embrī], 25. sept[embrī] bijām Ropažos. Devāmies cauri Rīgai uz Kurzemi. 1. oktobrī sasniedzām Strazdes muižu. Tur nodzīvojām oktobra mēnesi. Uzturs un tabakas preces mums tika bagātīgi ziedotas. Sevišķi enerģisks un panākumiem bagāts apgādes lietu kārtošana bija ltn. Paulāns [tā tekstā. – *Dz. Ē.*].¹ Mums bija lieli pārtikas krājumi. Ieročus šinī laikā klāt nedabūjām. Strazdes muižā stāvēja trīs mūsējo rotas. Biju riteņbraucēju rotā. Oktobra mēnesī mūsējie pa daļai izvietojās mežos gar Usmas ezeru,

Spāres staciju un citur. Dabūjām ziņas par [1944. g.] 5. oktobra akciju Rīgā.² Radās sadursmes ar vāciešiem. 1. nov[embrī] pārvietojāmies uz Anahites muižu. Lāčplēšu [tā tekstā. – Dz. Ē.] dienā bija paredzēta sanāksme, bet lietus dēļ tā notika nākošā dienā. Mūs uzrunāja ģen[erālis] Kurelis. Viņš norādīja mums izvairīties no sadursmēm ar vāciešiem un pateica, ka 18. novembrī ir gaidāma neatkarīgas Latvijas valsts pasludināšana. Runājot par vāciešiem, tika minēts Jekelns. Domājas, ka ģen[erālis] Kurelis un kapt[einis] Upelnieks³ bija sakaros ar Jekelnu.

14. novembrī agri no rīta biju izgājis medībās. Ap pl[k]st. 10 dzirdēju mīnmetēju troksni. Uz Anahites muižu, kur bijām apm[ēram] 1000 kurelieši, tika izšautas 7 mīnas. Strauji un negaidīti Anahites muižu ielenca vācieši. Bez automātiskiem ieročiem viņu apbruņojumā vēl bija mīnmetēji un zenītlielgabali. No mūsu puses pretestības nebija. Mums bija maz ieroču un liels apjukums sakarā ar negaidīto uzbrukumu. Mūsu sanitārais personāls – sievietes rūpējās par ievainotiem. Mūs nostādīja un sāka šķirot. Tos, kam bija ģimenes tuvumā, atstāja, pārējos nostādīja atsevišķi. Tuvojās nakts, tāpēc vēl neizšķirotos kopā ar agrāk nostādītiem – pavisam apm[ēram] 600 vīru stingrā apsardzībā aizdzina uz Spāres staciju. Šī akcija bija rūpīgi sagatavota un pilnīgi negaidīta.

No Spāres mūs aizveda uz Ventspils cietumu, kur bijām no 15. līdz 21. novembrim. 17. novembrī mūs pratināja. 21. nov[embrī] mūs novietoja Ventspils ostā uz kuģa. Bijā[m] kuģa apakšējās telpās stingri apsargāti. Uzturu izdalīja tādā veidā, ka vācieši ienesa maizi un konservus un izvaidīja mūsu vidū.

No Ventspils izbraucām 22. nov[embrī], 24. nov[embrī] sasniedzām Gotenhafenu.⁴ 25. nov[embrī] stingrā apsardzībā mūs aizveda uz pirti. Pēc tam izsniedza zupu un samazināja sardzi. 29. nov[embrī] ieradās komisija, kas sastāvēja no latviešu virsniekiem. Tikām iedalīti leģionā un būvpulkos.

Mēs bijām pirmie kurelieši, kurus apcietināja. Tanī laikā mežos Anahites muižas tuvumā palika skaitliski prāvās Cukura un Rubeņa (virsn.) grupas.”

KAREIVIS RUDZĪTIS JĀNIS
NO 4. PULKA 8. ROTAS STĀSTA:

“1944. g. augusta mēnesī vācieši man pavēlēja 2 stundu laikā izvākties no manām mājām Skrīveru pag[a]stā. Aizbraucu uz Rembates pagastu, mājā tika ierīkota slimnīca. Pēc 3 dienām ar divriteni aizbraucu atpakaļ uz mājām. Vācieši tur bija bijuši 2 dienas. Mājās saimniekoja krievu bēgļi un gūsteknis, kas jau agrāk bija pie

manis. Vācu vienības vairs nekur neredzēju. Nodzīvoju mājā divas dienas, tad strauji tuvojās boļševiki un es devos bēgļu gaitās uz Kurzemi – Puzes pagastu Ventspils apr.

26. nov[embrī] no rīta biju izgājis kopā ar saimnieku uz mežu cirst malku. Mežā pienāca 4 SD vīri (2 latv[ieši], 2 vācieši) un mūs aizturēja. Saimnieku, kas bija vecs vīrs, atlaida mājās. Mani tūlīt aizveda uz Anahites muižu. Lai gan māja bija tikai 500 metrus no meža, man tomēr neatļāva tur aiziet, lai labāk apgērbtos un paziņotu notikušo sievai.

Anahites muižā, mani pratinot, jautāja, kādās organizācijās esmu sastāvējis. Pratināšanu izdarīja tikai formas pēc, jo man pateica: “Nedzīties, jūs esat kureļietis!” – Tas arī biju. Anahites muižā mani paturēja apcietinājumā 3 dienas. Šinī laikā man nedeva ne ūdeni, ne ēdienu. 3. dienas vakarā iedeva paciņu, ko sieva bija atnesusi jau apcietināšanas dienā. Nākošā dienā mani ar dzelžos saslēgtām rokām un saslēgtu kopā ar kādu citu apcietināto aizveda uz Ventspils cietumu. Tur pavadīju 4 dienas. Pēc tam mūs – 210 ieslodzītos (kureļieši, dezertējuši leģionāri u.c.) novietoja kuģa apakšējās tel[p]ās stingrā apsardzībā, un sākās brauciens uz Vāciju. Pārtikai tika izsniegts 1 kukulītis maizes, bet Gotenhafenu sasniedzām tikai pēc 6 dienām – 9. decembrī. Uzturu vairāk nesaņēmām, tāpēc arī bija gadījumi, ka brauciena pēdējās dienās par šķēlīti maizes soliņa pulksteni vai 1000 [r]eihsmarkas.

Gotenhafenā mūs krastā nostādīja zem ļoti stingras apsardzības, izsauca pēc saraksta un sadalīja. 75 vīri palikām pie kuģa viena SD vīra uzraudzībā. Pārējos 135 ļoti stingrā apsardzībā aizveda. No tiem nevienu vēlāk neesu [tā tekstā. – Dz. Ē.] sastapis. Mūs iedalīja 2. būvpulkā. Savu vienību sastapām pie Tornas.⁵ Līdz janvāra vidum, kad tiku pārskaitīts uz leģionu, nodzīvoju gērbies tāpat kā izejot uz mežu apcietināšanas dienā novembra beigās Latvijā. Trūcīgā apģērba dēļ saslimu (arī leģionā nesaņēmu citu apģērbu) un laiku līdz kara beigām pavadīju slimnīcā un pēc tās atstāšanas – Dānijā.”

KAREIVIS KĀLIS ARVĪDS NO 2. PULKA I. BATALJONA 3. ROTAS STĀSTA:

“Pagājušā [1944.] gada septembrī, kad latviešu karavīrus sūtīja apmācībās uz Vāciju, nolēmu, ka līdzī nebraukšu. Dezertēju no vienības un aizbraucu uz Kurzemi un pieteicos Kureļa vienībā pie novietojuma priekšnieka kapteiņa Mucenieka.⁶

11. novembrī mūs apciemoja ģen[erālis] Jekelns. Novietojums bija karogots, notika parāde. Jekelns uzrunāja mūs Lāčplēšu [tā tekstā. – Dz. Ē.] svētku gadījumā un paziņoja, ka 18. novembrī vācieši atzīs Latviju par patstāvīgu valsti (atzīs de jure).

Vēl nebija beidzies svinību prieks, kad pēkšņi 14. novembra rītā mūs ielenca Jekelna grupas karavīri un sāka apšaudīt ar mīnometņiem. Lai nenotiktu kādi pārpratumi, pretošanos neuzsākām un padevāmies. Mūs apcietināja, atbruņoja un noveda uz Ventspili. Ar tvaikoni "Lapland" 4. rotas kar[e]ivju[s], 560 cilvēku kopskaitā [tā tekstā, šim teikumam nobeigumā trūkst vairāki vārdi, kas paskaidrotu, ka arestētos transportēja no Ventspils uz Vāciju. – Dz. Ē.]. Mūs izlādēja Dancigā⁷ un noveda uz Štuthofas⁸ koncentrācijas nometni. Tur mūs sagaidīja nometnes priekšnieks, kāds vācu majors, kas bija ļoti izbrīnījies [tā tekstā. – Dz. Ē.], ka tik lielu apcietināto vienību pavada tikai vi[e]ns vīrs. Mūs novietoja koncentrācijas nometnes ārējā lokā. Te netālu atradās arī vecā virtuve, kurā strādāja kāda latviešu māsa. Viņa stāstīja, ka apcietināta [1944. g.] oktobrī par to, ka atteikusies braukt uz Vāciju. Bez tam katru rītu kafiju no virtuves mūsu telpā ienesa kāds Rīgas pilsētas valdes darbinieks. Nekā tuvāk par latviešu likteni nometnē nevarējām uzzināt, jo sarunāties bija uz visstingrāko noliegts. Vienīgi ar nometnes sargiem varējām izmainīties dažiem vārdiem. Tie stāstīja, ka katru dienu nometnes krematorija pelnos pārstrādā 120 cilvēku liķus. Tajā mēnesī tā bija šo cilvēku ceplu augstākā ražotspēja.

Uz mums, kureliešiem, nometnes režīms, dzīvojot ārējā novietojumā, nebija tik stingrs kā iekšējā nometnē. Nometnē pavadījām trīs nedēļas. 12. dec[embrī] notika tiesas sēde. Daļu no mums atsvabināja un nosūtīja iedalīšanai leģionā vai būvpulkos, pārējos, kas sevi atzina par slimiem, pēc pāris dienām iedalīja nometnes iekšējā nodalījumā. No mūsu vidus tādu bija apm[ēram] 120 cilvēku.

Atstājot nometni, gājām ierindā. Pie izejas vārtiem sargs pilnīgā izbrīnā izteicās, ka tas ir pirmais gadījums, kad kāds cilvēks pa šiem vārtiem iziet brīvībā. Parastais ceļš esot cauri krematorijas skursteņiem."

KAREIVIS BĒRZIŅŠ EDGARS STĀSTA:

"Pagājušā [1944.] gada oktobrī brīvprātīgi pieteicos pie Kureļa. Kādu mēnesi Ventspils apr. apkārtnē gatavojāmies aizmgures dienestam. Lai gan Kureļa vienībai bija oficiāla vācu vadības darbības atļauja, taču ar vāciešiem īsti labas saskaņas nebija. 14. novembrī vācieši uzbruka mūsu novietojumam, atbruņoja un apcietināja. Kā noziedzniekus stingrā bruņotā apsardzībā mūs noveda līdz tuvākai dzelzceļa stacijai un tad salādēja vagonos. Vagonā mēs bijām tik cieši saspiesti, ka nebija vietas ne tikvien, kur apsēsties, bet nebija iespējams pat apgriezties. Vēl tagad atceros, kā boļševiki 1941. g. aizveda mūsu piederīgos. Mūsu apstākļi braucienā bija vēl daudz grūtāki. Logi bija aiznagloti ar dēļiem, durvis bija cieši noslēgtas.

Latvieši Štuthofas koncentrācijas nometnē.

Kareivis Kālis, Arvīds no 2.pulka I.bataljona 3.rotas stāsta:

"Pagājušā gada septembrī, kad latviešu karavīrus sūtīja apmācībās uz Vāciju, nolēmu, ka līdzī nebraukšu. Dezertēju no vienības un aizbraucu uz Kurzemi un pietiecos Kureļa vienībā pie novietojuma priekšnieka kapteiņa Mucenieka.

11. novembrī mūs apciemoja ģen. Jekelns. Novietojums bija karogots, notika parāde. Jekelns uzrunāja mūs Lāčplēša svētku godījumā un paziņoja, ka 18.novembrī vācieši atzīs Latviju par patstāvīgu valsti (atzis de jure).

Vēl nebija beidzies svinību priekšs, kad pēkšņi 14. novembra rītā mūs ielenca Jekelna grupas karavīri un sāka apšaudīt ar mīnmetējumiem. Lai nenotiktu kādi pārpratumi pretošanos neuzsācām un padāvāmies. Mūs apcietināja, atbrūvoja un noveda uz Venstpili. Ar tvaikoni "Eaplant" 4.rotas karivju, 560 cilvēku kopskaitā. Mūs izlādēja Dan- oigā un noveda uz Štuthofas koncentrācijas nometnī. Tur mūs sagādīja nometnes priekšnieks, kāds vācu majors, kas bija ļoti izbrīnījies, ka tik lielu apcietināto vienību pavada tikai viens vīrs. Mūs novietoja koncentrācijas nometnes ~~XXXXXX~~ ārējā lokā. Te netālu atradās arī vecā virtuve, kurā strādāja kāda latviešu māsa. Viņa stāstīja, ka apcietināta oktobrī par to, ka atteikusies braukt uz Vāciju. Bez tam katru rītu kafiju no virtuves mūsu telpā ienesa kāds Rīgas pilsētas valdes darbinieks. Nekā tuvāk par latviešu lietieni nometnē nevarējām uzzināt, jo sarunāties bija uz visstingrāko noliegts. Vienīgi ar nometnes sargiem varējām izmainīties dažiem vārdiem. Tie stāstīja, ka katru dienu nometnes krematorijā pelnos pārstrādā 120 cilvēku līķis. Tajā mēnesī tā bija šo cilvēku ceļu augstākā ražot spēja.

Uz mums, kureliešiem nometnes režīms dzīvojot ārēja novietojumā, nebija tik stingrs, kā iekšējā nometnē. Nometnē pavadījām trīs nedēļas. 12.dec. notika tiesas sēde. Daļu no mums atsvad bināja un nosūtīja iedalīšanai leģionā vai būvpulkos, pārējos, kas sevi atzina par sliim pēc pāris dienām iedalīja nometnes iekšējā nodalījumā. No mūsu vidus tādu bija apm. 120 cilvēku.

Atstājot nometni gājām ierindā. Pie izejas vārtiem sargs pilnīgā izbrīnā izteicās, ka tas ir pirmais godījums, kad kāds cilvēks pa šiem vārtiem iziet brīvībā. Parastais ceļš esot cauri krematorijas siursteņiem."

Kareivis Bērziņš, Edgars stāsta:

"Pagājušā gada oktobrī brīvprātīgi pietiecos pie Kureļa. Kādu mēnesi ~~XXXXXX~~ Ventspilā apr. apkārtnē gatavojāmies aizmgures diensetam. Lai gan Kureļa vienībai bija oficiāla vācu vadības darbības atļauja, taču ar vāciešiem isti labas saskaņas nebija. 14.novembrī vācieši uzbruka mūsu novietojumam, atbrūvoja un apcietināja. Kā noziedzniekus stingrā bruņotā apsardzībā mūs noveda līdz tuvākai dzelzceļa stacijai un tad salādēja vagonos. Vagonā mēs bijām tik cieši saspīesti, ka nebija vietas ne tikvien kur apsēties bet nebija iespējams pat apgriezties. Vēl tagad atveros kā bolševiki 1941.g. aizveda mūsu pierderīgos. Mūsu apstākļi braucienā bija vēl daudz sūrtāki. Logi bija aiznagloti ar dēļiem, durvis bija cieši noslēgtas. Trūka gaiss. Nebija iespējams pat izdarīt dabīgās vajadzības, jo šim nolūkam nebija ie būvētas pat visvienkāršākās silītes. Karavīri savas dabīgās vajadzības izdarīja maizevskulītēs.

Kurelieša Arvīda Kāļa liecība un Edgara Bērziņa liecības fragments par piedzīvoto Štuthofas koncentrācijas nometnē

Trūka gaisa. Nebija iespējams pat izdarīt dabīgās vajadzības, jo šim nolūkam nebija iebūvētas pat visvienkāršākās silītes. Karavīri savas dabīgās vajadzības izdarīja maizes kulītēs.

18. novembrī kuģī no Ventspils mūs aizveda uz Dancigu un tālāk uz Štuthofas koncentrācijas nometni. Mēs dzīvojām nometnes ārējā novietojumā. Uzraudzītāji bija poļi. Vecie nometnes iemītnieki mums stāstīja, ka daudz apcietināto neizturot stingro režīmu. Nometnē liela mirstība. Visus liķus sadedzina divās krematorijās. Arī uzturs esot tik trūcīgs, ka pat stiprākie vīri neizturot ilgāk par trim nedēļām. Visas vērtīgākās mantas vācieši pie ieejas atņēma. Stāstīja, ka iekšējā novietojumā atrodoties Einbergs,⁹ Čakste¹⁰ un Br. Kalniņš.¹¹ Pēc tiesas sprieduma daļu kureliešu no nometnes atsvabināja, citus turpretim ievietoja nometnes iekšējā lokā.”

KĀDA KURELIEŠA STĀSTS PAR KĒNIGSBERGAS NOMETNI

“1944. g. rudenī bija kureliešos ltn. Rubeņa grupa. Grupa sastāvēja no 1500 vīriem, oficiāli tanī skaitījās 500 vīru. Pirms iestāšanās kureliešos biju robežapsardzības vienībā. 14. novembrī, kad notika pirmā kureliešu apcietināšana, ltn. R[ubenis] vāciešiem apsolīja, ka padosies nākošā dienā, bet faktiski viņš ar savu grupu devās uz apvidu starp Abavu un Ventu. 16. novembrī mēs aizturējām kādu vācu pulkvedi, kas vadīja mežu tīrīšanas akcijas. Kad pulkvedis apsolījās nevienam par mums neziņot, vakarā viņu atbrīvojām. 18. novembrī konstatējām, ka vācieši apm[ēram] 5 bataljonu stiprumā mūs aplenkusi un ieņēmuši pozīcijas. Sākās cīņa, kas vilkās no 18. novembra rīta līdz 19. novembra rītam. Šai cīņā krita ltn. Rubenis. Grupas komandēšanu uzņēmās virsseržants Šulcs. Aplenkums sastāvēja no trijiem lokiem, pirmos divus sastādīja vācieši, SD vīri un ukraiņieši [tā tekstā. – Dz. Ē.], trešo – latviešu policijas bataljona vīri. Cīņas vilkās 2 nedēļas. Mums sāka trūkt municijas. Aplenkumu izdevās pārraut. Trešais loks cīņas darbību neizveda. Biju 1. rotā, kas tika atšķirta no pārējām rotām, un to saņēma gūstā. Kas bija paturējis ieroci, to nošāva, pārējos nosūtīja uz Ventspils cietumu. Pēc padošanās kādā naktī kurelietis ltn. Salmanis no Balviem tika pēkšņi izrauts no guļas vietas. Vācu ltn. vadībā viņu aizveda un nošāva. Atgriezoties vācu ltn. lika mums notīrīt savu asiņaino mašīnpistoli.

Pirmajās 3 dienās pēc apcietināšanas mums ēst nedeļa. No Ventspils cietuma mūs nogādāja uz Pillavu.¹² Pēc tam tikām ievietoti Kēnigsbergas¹³ nometnē ārpus pilsētas. Nometnē bija dažādu tautību locekļi: latvieši, krievi, poļi, ukraiņieši [tā tekstā. – Dz. Ē.], lietuvieši. Latviešiem un krieviem uz krūtīm bija uzraksts “Ostland’, poļiem burts “P”, lietuviešiem burts “L”, uz šo nozīmju nēsāšanu

stingru vēribu negrieza. Dzīvojam barakās, kur agrāk bija mitinājušies krievu gūstekņi. To varēja redzēt pēc dažādiem uzrakstiem uz sienām. Gulējām gultiņās, protams, bez maisiem un segām, bijām ļoti saspiesti, apm[ēram] 40–50 cilvēku nelielā telpā. Rītos cēlāmies pl[kst]. 3.00, [plkst.] 4.00 jau bija jābūt nocietinājumu rakšanas darbos pilsētas tuvumā. Pusdienas pārtraukuma nebija, strādājām līdz pl[kst]. 19.00. Darba norma 2 cilvēkiem bija apm[ēram] 1,5 m dziļš, 5 m garš grāvis. Zeme bija sasalusi, darbs grūts, bet, ja normu paveica ātrāk, mājā tomēr netika, jo uz darbu un mājās gājām ierindā sargu pavadībā. Ap pl[kst]. 20.00 nonākuši mājā, kurinājām krāsniņu un ēdām vakariņas. Uzturam izdeva dienā apm[ēram] 150–200 gr. maizes un 1 l zupas, ko tikpat labi varējām saukt par ūdeni. Bads un aukstums darija savu. Daudzi nomira. No darba atbrīvoja tikai tādu, kas vairs nevarēja piecelties, bet, ja no rīta kādu biedri atstājām uz slimības gultas – vakarā pārnākot vairs viņu neatradām. Mūs apsargāja vācieši un ukraiņieši [tā tekstā. – Dz. Ē.]. Vācieši ar mums apgājās nežēlīgi. Tikko kāds nespēja noturēties ierindā, tūliņ dabūja pa muguru. Ar citām nometnē ievietoto grupām nedrīkstējām sakarus uzturēt. Nometnē varēja būt apmēram 2000 cilvēku. Bija arī sievietes. Arī tām bija jāiet darbos. Drēbes neizsniedza, laiks bija auksts, daudzi apsaldēja locekļus vai saslima ar saaukstēšanos. Ar ārpusauli pilnīgi nebija sakaru. Apsardzība bija stingra, nometnei apkārt dzeloņstieplu žogs, baraku logi aizrestoti. Dzirdējām tikai kara troksni, kas arvien pieauga. Kad tuvojās krievi, mūs aizdzina uz Pillavu, no turienes uz Dancigu. No Pillavas uz Dancigu ejot, ceļā redzējām daudzus nošautus vai nomirusus – ik uz 100 soļiem pa 2–3. Vairums bija privātās drēbēs, daži karavīri formā. Tas bija drausmīgs skats. Kēnigsbergas nometnē pavadīju 6 nedēļas. Tur tiku ievietots decembra sākumā. Pēc tam mani atbrīvoja un bija jāiestājas būvpulkā.”

KOMENTĀRI

- ¹ Visticamāk, tas bija Vilis Pāvulāns (1906–1995) – ģenerāļa Kureļa vienības saimniecības pārzinis, vācieši viņu arestēja 1944. gada 14. novembrī un nosūtīja uz Štuthofas koncentrācijas nometni.
- ² 1944. gada 5.–7. oktobrī vācu žandarmērija Rīgā brutāli saķēra uz ielām vairākus tūkstošus civiliedzīvotāju, pārsvarā vīriešus, un nosūtīja viņus ar kuģiem uz Vāciju. Sīkāk sk.: *Neiburgs U.* Bēgšana vai piespiedu evakuācija // Lauku Avīze. Mājas Viesis. – 2003. – 3. okt. – 8., 9. lpp.; Mēs apsūdzam. – Rīga, 1965. – 220., 221. lpp.; Latviešu tautas cīņā Lielajā Tēvijas karā (1941.–1945.). – Rīga, 1966. – 484. lpp.; *Andersons E., Siliņš L. u.c.* Latvijas Centrālā padome. LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība, 1943–1945. – Upsala, 1995. – 252., 265., 318.–321. lpp.; *Pētersons A.* Sarkaņās armijas iebrukums Latvijā 1944. gadā // Latvijas Okupācijas muzeja gadagrāmata 2004. Cīņa par Baltiju. – Rīga, 2005. – 128. lpp.; u.c.

- ³ Kristaps Krišs Upelnieks (1891–1944) – nacionālās pretošanās kustības organizācijas “Latvijas Centrālās padome” (LCP) dalībnieks, ģenerāļa Kureļa vienības štāba priekšnieks, vācieši viņu arestēja 1944. gada 14. novembrī un nošāva 1944. gada 20. novembrī kopā ar septiņiem citiem Kureļa štāba virsniekiem un tehniskajiem darbiniekiem.
- ⁴ Gotenhāfena (*Gotenhafen*) – mūsdienās Gdiņa (*Gdynia*) Polijā.
- ⁵ Torna (*Thorn*) – mūsdienās Toruņa (*Toruń*) Polijā.
- ⁶ Jūlijs Mucenieks (1894–1944) – ģenerāļa Kureļa vienības štāba loceklis, vācieši viņu arestēja 1944. gada 14. novembrī un nošāva 1944. gada 20. novembrī kopā ar septiņiem citiem Kureļa štāba virsniekiem un tehniskajiem darbiniekiem.
- ⁷ Danciga (*Danzig*) – mūsdienās Gdaņska (*Gdańsk*) Polijā.
- ⁸ Štuthofa (*Stutthof*) – mūsdienās Štutovo (*Sztutowo*) Polijā.
- ⁹ Bernhards Einbergs (1893–1945) – nacionālās pretošanās kustības dalībnieks, vācieši viņu arestēja 1944. gada 11. septembrī.
- ¹⁰ Konstantīns Jēkabs Marģers Čakste (1901–1945) – LCP priekšsēdētājs, vācieši viņu arestēja 1944. gada 29. aprīlī.
- ¹¹ Bruno Haralds Kalniņš (1899–1990) – LCP priekšsēdētāja vietnieks, pēc K. Čakstes aresta kļuva par LCP priekšsēdētāju, vācieši viņu arestēja 1944. gada 12. jūlijā.
- ¹² Pillava (*Pillau*) – mūsdienās Baltijska (*Балтийск*) Krievijā.
- ¹³ Kēnigsberga (*Königsberg*) – mūsdienās Kaļiņingrada (*Калининград*) Krievijā.